

ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ, ЯКІ КОРИСТУЮТЬСЯ ПРАВОМ ДИПЛОМАТИЧНОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ В УКРАЇНІ

ACTION OF CRIMINAL PROCEDURE LAW FOR SPECIAL CATEGORIES OF PERSONS WHO HAVE THE RIGHT DIPLOMATIC INVIOABILITY IN UKRAINE

Щерця С.І.,

к.ю.н., доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет

У статті узагальнено, як розвивався сучасний інститут дипломатичних імунітетів. Розглянуто поняття «імунітет» у юридичному значенні. З'ясовано поняття «правовий імунітет» в Україні. Визначено посадове становище осіб, які наділяються правовим імунітетом відповідно до чинного законодавства. Проведено аналіз класифікації імунітетів, які надаються в процесуальній літературі.

Ключові слова: імунітет, правовий імунітет, дипломатичний імунітет, дипломатичні привілеї, Віденська конвенція про дипломатичні зносини, міжнародно-правові акти, Європейська конвенція про права людини.

В статье обобщено, как развивался современный институт дипломатических иммунитетов. Рассмотрено понятие «иммунитет» в юридическом смысле. Определено понятие «правовой иммунитет» в Украине. Сформулировано должностное положение лиц, которые имеют правовой иммунитет в соответствии с действующим законодательством. Сделан анализ классификаций иммунитетов, предоставляемых в процессуальной литературе.

Ключевые слова: иммунитет, правовой иммунитет, дипломатический иммунитет, дипломатические привилегии, Венская конвенция о дипломатических отношениях, международно-правовые акты, Европейская конвенция о правах человека.

The article summarized as rozvyvasya modern institution of diplomatic immunities. Determined that diplomatic immunity was enshrined in international law in the Vienna Convention on Diplomatic Relations (1961), but the very concept of diplomatic immunity and customary law, which was based on the institution, have a much longer history. The notion of "immunity" in a legal sense, and the concept of "legal immunity" in Ukraine. It was found that in our time, diplomatic immunity is a means, albeit imperfect, to ensure the safety of diplomatic personnel from any strife that might arise between states. Determined official position of persons nadilyutsya legal immunity in accordance with the law. The analysis classifications immunities provided in legal literature.

Key words: immunity, legal immunity, diplomatic immunity, diplomatic privileges, The Vienna Convention on Diplomatic Relations, international instruments, The European Convention on Human Rights.

Розвиток сучасного інституту дипломатичних імунітетів і привілеїв відбувався паралельно з розвитком сучасної дипломатії. Британський парламент уперше надав гарантії дипломатичного імунітету іноземним послам у 1709 році, після того як російський граф Андрій Матвеев, котрий проживав у Лондоні, зазнав словесного та фізичного насильства з боку британських судових приставів. У сімнадцятому столітті європейські дипломати зрозуміли, що захист від кримінального переслідування був необхідним для забезпечення умов їхньої діяльності, і розробили певні правила щодо забезпечення прав дипломатів. Застосування таких правил, однак, обмежувалося Західною Європою й було тісно пов'язано з прерогативами дворянства. Отже, посла до Османської імперії, наприклад, могли заарештувати й кинути до в'язниці після початку воєнних дій між імперією та його державою. Французька революція також похитнула цю систему, коли революційний уряд, так само як і Наполеон, затримав багатьох дипломатів, звинувачених у підриванні французької держави. Із сучасніших епізодів можна пригадати кризу з узяттям заручників в Ірані, яка повсюдно вважається порушенням дипломатичного імунітету (хоча самі заручники офіційно не представляли свою державу, приймаючі країни зобов'язані захищати дипломатичну власність і персонал). З іншого боку, під час Другої світової війни дипломатичний імунітет належним чином поважався й посольства країн, що воювали, часто евакуювалися через нейтральні країни [2, с. 21–22, 26].

У дев'ятнадцятому столітті система, яка постала внаслідок Віденського конгресу, підтвердила права дипломатів. Із того часу європейська модель міжнародних відносин поширилася по всьому світу. Сьогодні дипломатичні привілеї й імунітети, а також дипломатичні відносини загалом регулюються на міжнародному рівні згідно з Віденською конвенцією про дипломатичні зносини, яка була ратифікована майже всіма країнами світу.

Дипломатичний імунітет закріплено нормою міжнародного права у Віденській конвенції про дипломатичні зносини (1961), однак саме поняття дипломатичного імунітету і звичаєве право, на якому базувався цей інститут, мають набагато довшу історію. Багато принципів дипломатичного імунітету зараховують до звичаєвого права й сьогодні. Дипломатичний імунітет як інститут постав для обслуговування міждержавних зносин у тому числі в періоди труднощів у таких відносинах і навіть збройних конфліктів. Під час прийому дипломатів, які формально представляють суверенну державу, приймаюча держава в особі її глави надає їм певні привілеї та імунітети для створення належних умов з метою ефективного здійснення ними своїх обов'язків, при цьому розуміючи, що вони надаються на основі взаємності [7, с. 3].

У наш час дипломатичний імунітет являє собою засіб, хоча й недосконалий, для гарантування безпеки дипломатичного персоналу від будь-якої ворожнечі, що може виникнути між державами.

Що ж таке імунітет як правова категорія? «Імунітет» у перекладі з латинської мови означає «звільнення», «позбавлення» або «незалежність», «несхильність»; у юридичному сенсі його трактують як виняткове право не підкорятися деяким загальним законам, надане особам, які займають особливе положення в державі. Правовий імунітет – це особливі пільги та привілеї, переважно пов'язані зі звільненням конкретно встановлених у нормах міжнародного права, Конституції й законах осіб від певних обов'язків і відповідальності, покликаних забезпечувати виконання ними відповідних функцій [4, с. 8].

У юридичному значенні правовий імунітет (лат. *immunitus* – звільнення від чого-небудь) – виняткове право не підкорятися деяким загальним законам, надане особам, що займають особливе становище в державі, тобто це особливі пільги і привілеї, що звільняють певних,

визначених законом, осіб від певних обов'язків і відповідальності з метою збереження ними свого особливого статусу [2, с. 112]. Правовий імунітет – це перебування особи (повне або часткове) поза юрисдикцією держави.

Посадове становище деяких категорій осіб може зумовлювати наявність імунітетів у кримінальному судочинстві, тобто особливих умов порядку здійснення досудового розслідування, притягнення до кримінальної відповідальності і провадження загалом, що включають необхідність одержання спеціального дозволу на проведення стосовно цих осіб усіх або деяких процесуальних дій.

Наявність імунітету не означає набуття такими особами будь-яких особистих вигод, він створює певну гарантію ефективності виконання ними важливих державних і суспільних функцій. Безпосередньою правовою основою імунітету є не принцип рівності всіх перед законом і судом, а інші правові принципи – розподілу влад, незалежності суддів [8, с. 12].

Невід'ємною особливістю правових норм про імунітет варто визнати їх винятковий характер. Загалом наявність так званих виняткових правових норм є поширеним явищем у юриспруденції. Іншими словами, імунітети створюють низку винятків із загальних правил. Для з'ясування природи імунітетів та обґрунтування подальшого вдосконалення законодавства необхідно розуміти їх як правовий інститут, тобто сукупність правових норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин або які-небудь їх компоненти, властивості. Звісно, такий правовий інститут є складним за внутрішньою структурою й поряд зі спільними рисами має значні відмінності.

У літературі часом дуже вузько розуміють правовий імунітет, пов'язуючи його виключно з особами, які обіймають певні посади. Так, З.В. Мірошник пише, що імунітет «є сукупністю особливих правових переваг, що надаються відповідно до норм міжнародного права і Конституції країни певному колу осіб через займану ними посаду» [5, с. 13].

Ознаки правового імунітету досить умовні, бо привілеї та імунітет – багато в чому тісно пов'язані явища й поняття. До того ж чітко розмежування між ними в міжнародній договірній практиці, а також і у внутрідержавному законодавстві не проводиться. Це положення пояснюється тим, що ані імунітет, ані привілеї не існують у «чистому» вигляді. Кожен із них є сукупністю правил, що мають ознаки як імунітету, так і привілею у власному значенні. Наприклад, правило отримання згоди на надання дипломатичним агентом свідчень свідків, поза сумнівом, є пільгою, додатковою гарантією, що слугує забезпеченню ефективного й безперешкодного виконання агентом своїх функцій, – ознака імунітету. Разом із тим саме право відмовитися від давання показань свідків також, поза сумнівом, є винятком із загального правила обов'язку будь-якої особи дати такі показання на вимогу компетентних органів кримінального судочинства – ознака привілею [11, с. 115].

Наявність переваг, що надаються особам або групам осіб, неминуче ставить питання про їх відповідність основоположним демократичним принципам рівноправ'я та недопущення дискримінації. З огляду на те, що правовий імунітет є певним винятком із принципу правової рівності, у літературі існує два протилежні підходи до можливості їх установлення й існування. Деякі автори стверджують, що привілеї та імунітет закріплюють нерівність, яка виявляється, зокрема, під час притягнення до юридичної відповідальності, є відступом від конституційних положень про правову рівність, що є неприпустимим [12, с. 192–193]. Інші вважають, що привілеї та імунітет не порушують принципу правової рівності, оскільки він характеризує загальний (конституційний) статус особи, тобто статус людини як громадянина, члена суспільства,

держави, і не враховує відмінностей у юридичному становищі суб'єктів [9, с. 22]. Європейський суд з прав людини у своїй діяльності також керується цими принципами, з яких випливає, що відмінність у діях не завжди призводить до дискримінації, а державна влада користується певною свободою в оцінюванні того, чи допустимий різний підхід стосовно деяких груп [6, с. 6].

Практика Європейського суду з прав людини виробила концепцію, що дає змогу оцінювати допустимість відмінностей, які існують у законодавстві країн-учасниць Європейської конвенції про права людини, зокрема пільг, привілеїв та імунітету, стосовно окремих осіб або груп осіб: 1) необхідне належне обґрунтування сприяливішого ставлення до якої-небудь особи або групи осіб; 2) про наявність забороненої дискримінації можна говорити у випадку, якщо одночасно є такі обставини: встановлені факти свідчать про різне ставлення; відмінність недоцільна, тобто вона не може бути об'єктивно й розумно обґрунтована з урахуванням цілей і наслідків такого заходу; немає розумної відповідності між використовуваними засобами та поставленою метою [6, с. 453].

Як справедливо вказує І.П. Корякін, численність видів імунітетів робить просто необхідним дослідження й виділення тих ознак, які утворюють його сутність. У цьому аспекті процес класифікації виконує також роль методу наукового дослідження, зокрема, інституту імунітету [10, с. 132].

У процесуальній літературі представлено низку класифікацій імунітетів за різними підставами, водночас класифікація імунітетів за видовою належністю (тобто за правовим статусом особи) видається найбільш прийнятною.

Аналіз запропонованих класифікацій дає підстави для висновку, що більшість із них мають багаторівневий, складний характер.

Наприклад, Ф.А. Агаєв пропонує виділяти такі види імунітетів: 1) дипломатичний імунітет; 2) імунітети осіб, що користуються міжнародним захистом; 3) депутатський імунітет; 4) імунітет суддів, посадових осіб правоохоронних і контролюючих органів; 5) свідцький імунітет; 6) імунітет громадських представників; 7) інші імунітети [3, с. 27].

В.І. Руднев називає такі види імунітетів: професійні (президент, депутати, прокурори, судді); особисті (близькі родичі особи, яку притягують до кримінальної відповідальності); змішані (адвокати, священнослужителі). При цьому автор розглядає імунітети повні й усичені (часткові) [3, с. 8].

С.В. Лукошкіна виділяє такі види процесуальних імунітетів: 1) дипломатичний і консульський імунітет; 2) імунітет глави держави; 3) імунітет представників законодавчої влади – парламентський імунітет; 4) імунітет посадових осіб судової гілки влади; 5) імунітет посадових осіб правоохоронних і контролюючих органів; 6) імунітет адвоката; 7) свідцький імунітет [3, с. 46–47].

На нашу думку, найбільш прийнятною і зручною для користування є класифікація, запропонована С.Г. Волкотрубом, відповідно до якої видами імунітетів у кримінальному судочинстві є імунітети посадових осіб, які виконують особливі за своєю вагою та значенням функції в державі й суспільстві; імунітети, пов'язані з міжнародними відносинами; імунітет свідків у кримінальному судочинстві.

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що наявність і дія привілеїв та імунітету для окремих категорій суб'єктів не суперечить загальноновизнаним міжнародним і конституційним принципам рівноправ'я й недопущення дискримінації. Водночас кожен такий виняток із загальних правил має бути обґрунтованим і розумним, регулюватися належним правовим актом. Установити правовий імунітет під час притягнення до відповідальності можуть насамперед міжнародні пра-

вові акти й Конституція України. Сьогодні недосконалість і прогалини у правовому регулюванні процесуальних імунітетів, відсутність необхідних наукових рекомендацій подекуди спричиняють під час правозастосовної діяльності

проблеми. Натепер відсутня чітка наукова концепція поділу імунітетів на види, чинне кримінальне процесуальне законодавство України не містить переліку імунітетів або чіткого, системного переліку осіб, які ними наділяються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України – Основний Закон держави і суспільства : [навч. посіб.]. – Х. : Факт, 2001. – 230 с.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998–2004. – Т. 2 : Д–Й. – 1999. – 744 с.
3. Удалова Л.Д. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище : [моногр.] / Л.Д. Удалова, І.В. Бабій. – К. : КНТ, 2010. – 192 с.
4. Григорук Н.Г. Непорушність повноважень народних депутатів України / Н.Г. Григорук // Часопис Київського університету права. – 2002. – № 2.
5. Мирошник С.В. Правовые стимулы в российском законодательстве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / С.В. Мирошник. – Ростов-н/Дону, 1997. – 20 с.
6. Гомьен Д. Європейська конвенція про права людини і Європейська соціальна хартія: право і практика / Д. Гомьен, Д. Харріс, Л. Зваак. – К., 1998. – 60 с.
7. Волкотруб С.Г. Імунітет у кримінальному процесі України : [моногр.] / С.Г. Волкотруб. – Х. : Консум, 2005. – 144 с.
8. Корякин И.П. Иммуниет в уголовном судопроизводстве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / И.П. Корякин. – Караганда, 2003. – 33 с.
9. Руднев В.И. Иммуниеты в уголовном судопроизводстве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / В.И. Руднев. – М., 1997. – 22 с.
10. Лукошкина С.В. Иммуниеты в российском уголовном судопроизводстве : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / С.В. Лукошкина. – Иркутск, 2005. – 224 с.
11. Щериця С.І. Класифікація імунітетів у кримінальному судочинстві / С.І. Щериця // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конф. – К., 2011. – С. 115–117.
12. Фалалєєва Л.Г. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування / Л.Г. Фалалєєва, В.В. Мараховський // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1. – С. 192–202.
13. Демин Ю.Г. О проблеме служебного иммунитета в международном праве / Ю.Г. Демин // Советский ежегодник международного права. – 1988. – М. : Наука, 1989. – С. 83–88.

УДК 343.985

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

INSPECTION OF THE SCENE WHEN INVESTIGATING ROBBERIES. COMMITTED BY MINORS

Яковіна О.Б.,

здобувач кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

У статті окреслено тактичні та процесуальні особливості проведення огляду місця події в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Виокремлено сукупність матеріальних слідів, які можна виявити під час проведення огляду місця події, що свідчатиме про вчинення розбою неповнолітніми. Подано відповідні пропозиції, спрямовані на підвищення якості означеної слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: кримінальне провадження, огляд місця події, розбій, слідчий, неповнолітній, сліди.

В статье обозначены тактические и процессуальные особенности проведения осмотра места происшествия по уголовным делам исследуемой категории. Выделена совокупность материальных следов, которые можно обнаружить при проведении осмотра места происшествия, что будет свидетельствовать о совершении разбоя несовершеннолетними. Внесены соответствующие предложения, направленные на повышение качества указанного следственного (розыскного) действия.

Ключевые слова: уголовное дело, осмотр места происшествия, разбой, следователь, несовершеннолетний, следы.

The article outlines the tactical and procedural features of inspection of the scene in criminal proceedings investigated categories. It notes that the tactics spot observations has features depending on the scene of a robbery – in a room on the ground. Due to the high information content of crimes efficiency review significantly increase efficiency provided, determining the boundaries of view (ways to approach and move away from it) and involving forensic inspector and dog handlers with dogs.

Thesis there is determined a set of material traces that can be found during the inspection of the site, indicating that commit robbery minors: traces of hands, feet, blood traces the use of firearms, traces of the use of guns cracking tracks vehicle which criminals used during the attack. Noted that it referred to the subjects because of their age, a certain frivolity inherent to destroy traces of their illegal activities.

The task of investigating detect material traces that could point to a way to commit robbery group, such as: identifying the scene of several persons with multiple injuries; identify several instruments or traces of several guns, especially diverse; divergence ways to use uniform instruments offense; detecting traces of hands and feet, who are not victims or other persons, the location of which is not related to the commission of the crime.

The attention that the examination of the scene practitioners are not used properly, and often is a mere formality and does not meet the principle of commitment in obtaining material forensic meaningful information to establish the mechanism of the crime and those who committed it. And one of the reasons for poor preparation forensic investigators, operatives; the other is to underestimate the importance of this investigation (investigative) actions. An appropriate proposals aimed at improving the quality of the designated investigative (detective) actions.

Key words: criminal proceedings, examination of the scene, robbery, investigator, minor traces.